

Rozdział 8. Patologie seksualne w rodzinie¹

8.1. Wprowadzenie

Nietypowe zachowania seksualne i patologie seksualne są poważnym problemem dla rodziny, spostrzeganym w wielu aspektach: psychologicznym, medycznym, społecznym i prawnym. Do patologii seksualnych możemy zaliczyć: prostytutkę, która w ostatnim czasie staje się nie tylko koniecznością z powodu skrajnej biedy, lecz coraz częściej łatwą i mało męczącą formą zarobkowania; pedofilię, czyli seksualne wykorzystywanie dzieci; przybierającą coraz większe rozmiary pornografię; należące do zachowań najbardziej godnych potępienia zachowania kazirodcze, gwałt i napaść seksualną czy seksoholizm.

8.2. Kazirodztwo

W wielu krajach stosunki kazirodcze należą do zachowań najbardziej piętnowanych. Jak podają niektórzy autorzy², potępienie osób dopuszczających się kazirodztwa jest większe niż w przypadku zabójstw. Zakaz kazirodztwa wynika z motywów eugenicznych, czyli ochrony gatunku przed degeneracją, gdyż jak pokazują badania, potomstwo związków kazirodczych wykazuje częściej różne wady genetyczne³. Istnieje wiele opinii uzasadniających społeczne podłoże kazirodztwa, zdaniem I. Pospiszyl: „gdyby nie istniało tabu kazirodztwa, ludzie realizowaliby wszystkie swoje potrzeby w domu, tworzyliby prawdopodobnie silne klony rodzinne, ostro ze sobą rywalizujące”⁴.

¹ Rozdział opracowany na podstawie artykułu; S. Bębas, *Patologie seksualne skierowane przeciwko wolności seksualnej prawu i obyczajowości*, [w:] S. Bębas (red.), *Oblicza patologii społecznych*, Radom 2011, s. 355–376.

² A. Siemaszko, *Percepcja dewiacji w społeczeństwie*, „Archiwum Kryminologii” 1990, t. XVII; A. Podgórecki, *Patologia życia społecznego*, Warszawa 1969.

³ Por. K. Imieliński, *Seksuologia. Mitologia, historia, kultura*, Warszawa 1989.

⁴ Por. I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, Warszawa 2008, s. 262.

Kazirodztwo oznacza:

intymne relacje między krewnymi lub powinowatymi, niszczy ono związki rodzinne i jest oznaką cofnięcia do zwierzęcości. Do kazirodztwa zbliżone są nadużycia seksualne popełnione przez dorosłych na dzieciach lub młodzieży powierzonych ich opiece. Grzech ten jest jednocześnie gorszącym zamachem na integralność fizyczną i moralną młodych, którzy będą nosić jego piętno przez całe życie, oraz pogwałceniem odpowiedzialności wychowawczej⁵.

W Polsce zabrania się współżycia seksualnego z krewnymi w linii prostej i przysposobionymi, reguluje to artykuł 201 Kodeksu karnego: „kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”⁶. Z badań wynika, że problem kazirodztwa nie jest sprawą marginalną. Niektóre badania socjologiczne pokazują⁷, że dotyka on od kilku nawet do kilkunastu procent populacji.

Możemy wyróżnić kilka typologii kazirodztwa⁸:

1. Ze względu na rodzaj więzi kazirodczych wyróżniamy kazirodztwo:
 - endogemiczne – współżycie z krewnymi w linii prostej,
 - egzogemiczne – współżycie z krewnymi w linii bocznej,
2. Ze względu na formę kontaktu seksualnego wyróżniamy:
 - kazirodztwo proste – np. ojciec–córka, brat–siostra,
 - kazirodztwo wielopostaciowe – jeżeli w akcie seksualnym bierze udział wielu członków rodziny,
3. Ze względu na mechanizmy sprawcze wyróżniamy kazirodztwo:
 - sytuacyjne – dokonane pod wpływem dużego stresu, środków odurzających itp.,
 - psychopatologiczne – dokonane przez osobę upośledzoną, chorą,
 - wiążące się z pedofilią,
 - homoseksualne,
 - wiążące się z patologią życia rodzinnego.

Rodzina kazirodcza wypracowuje wiele komunikatów lub reguł, których osią jest zaprzeczanie, dwulicowość, zwodzenie, pomieszanie ról, przemoc i społeczna izolacja. Dzieci w tych rodzinach otrzymują komunikaty w rodzaju:

⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, s. 550.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 1997, nr 88, poz. 8400, art. 201.

⁷ Por. Z. Lew-Starowicz, *Przemoc seksualna*, Warszawa 1992; I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 2000; P. Beezley-Mrazek, M. Lynch, A. Bentovim, *Recognition of child sexual abuse in the United Kingdom*, [in:] P. Beezley-Mrazek, H. Kempe (eds.), *Sexually abused children and their families*, Oxford 1981.

⁸ Por. I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, dz. cyt., s. 264.

- nie okazuj żadnych uczuć, a w szczególności gniewu,
- kontroluj się przez cały czas, nie proś o pomoc,
- zaprzeczaj temu, co się dzieje, nie ufaj własnym zmysłom i postrzeganiu,
- nikt nie jest godny zaufania,
- zachowaj tajemnicę, bo i tak nikt ci nie uwierzy,
- wstydź się – to wszystko twoja wina⁹.

Przyczyn zachowań kazirodczych możemy dopatrywać się w nieprawidłowej osobowości sprawcy, w istocie męskiego seksualizmu i tendencji do podejmowania kontaktów seksualnych w sposób mało selektywny, a także w wadliwej socjalizacji chłopców. Przy rozpatrywaniu przyczyn kazirodztwa warto też zwrócić uwagę na zaburzony system rodzinny.

Nadużycia seksualne, w tym kazirodztwo, są, podobnie jak inne patologie typu alkoholizm czy przemoc, przekazywane z pokolenia na pokolenie. Kazirodczy ojcowie wykazują niezwykle paranoidalną zazdrość wobec partnerów swoich córek i próbują ściśle kontrolować ich zachowania poprzez groźby i zastraszanie¹⁰. Ojcowie dopuszczający się kazirodztwa są często tyranami, którzy w lokalnej społeczności próbują stwarzać pozory przyzwoitości¹¹. Matki są często gnębione, maltretowane i finansowo zależne od swoich partnerów, zdarza się, że same pochodzą z kazirodczych rodzin. Wiele matek nie potrafi się przeciwstawić nadużyciom seksualnym, pogrążając się w zaprzeczaniu i bezradności¹².

8.3. Pornografia

Słowo „pornografia” oznacza „pisma i obrazy o treści lubieżnej, nieprzyzwoitej”¹³. Obecnie coraz popularniejsza staje się pornografia internetowa ze względu na powszechną dostępność. Badania na temat pornografii pokazują przerażające dane: ponad 40 mln ludzi na świecie ogląda regularnie strony pornograficzne, 20% mężczyzn i 12% kobiet przyznaje się do oglądania pornografii w pracy. Największą grupę oglądaczy stanowią ludzie młodzi w wieku 10–17 lat. Badania pokazują, że osoby uzależnione od pornografii nie są w stanie stworzyć normalnej rodziny. Ogląda-

⁹ Por. C.A. Courtois, *Healing the incest wound. Adult survivors in therapy*, New York 1988, p. 45.

¹⁰ Por. A.C. Salter, *Treating child sex offenders and victims. A practical guide*, Newbury Park 1988, p. 237.

¹¹ Por. J.L. Herman, *Father-daughter incest*, Cambridge 1981, p. 178.

¹² Por. A.C. Salter, *Treating child sex offenders and victims...*, dz. cyt., p. 209; J.L. Herman, *Father-daughter incest*, dz. cyt., p. 178–179.

¹³ S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2007, s. 55.

nie okazjonalne pornografii to równia pochyła i mało komu udaje się na tym poprzestać¹⁴.

W Polsce odpowiednie regulacje dotyczące pornografii znajdują się w Kodeksie karnym, zgodnie z którym każdy,

kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od 12 miesięcy do lat 8. Kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej 15 roku życia, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. Kto sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat¹⁵.

Formy wykorzystywania seksualnego dzieci za pośrednictwem internetu¹⁶:

- nakłanianie dzieci do oglądania materiałów pornograficznych przedstawiających osoby dorosłe,
- sprzedawanie dzieci za pośrednictwem internetu, głównie do prostytucji,
- uprawianie przez osoby dorosłe wirtualnego seksu z dziećmi,
- publikowanie pornografii dziecięcej,
- uwodzenie przez internet dzieci w celu wykorzystania seksualnego,
- pobieranie plików z pornografią dziecięcą z internetu,
- rozpowszechnianie przez dorosłych zdjęć dzieci o charakterze pornograficznym.

Pornografia powoduje szereg negatywnych konsekwencji, takich jak¹⁷:

- poczucie winy, lęk przed ujawnieniem,
- tłumiony gniew, wrogość, zatarte granice ról pokoleniowych,
- bezradność, brak kontroli własnego życia, chaos poznawczy, poczucie fizycznego uszkodzenia.

¹⁴ Por. tamże.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca.1997 r. Kodeks karny, dz. cyt., art. 202.

¹⁶ I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, dz. cyt., s. 256.

¹⁷ Por. T. Palmer, *Ciemna strona Internetu – ofiary pornografii dziecięcej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2005, nr 13.

8.4. Pedofilia

Pedofilia to wielka krzywda wyrządzona dziecku przez osobę dorosłą, powodująca trwałe szkody w jego życiu. Przewlekły uraz psychiczny i związane z nim anormalne stany, których doświadcza ofiara, stanowią poważny problem społeczny. Ofiary pedofilii są narażone na długotrwałą wtórną wiktymizację, mogą doświadczać nawracających traumatycznych epizodów, często utrzymujących się przez wiele lat¹⁸.

Obecnie istnieje wiele definicji pedofilii¹⁹, na potrzeby tej publikacji możemy przyjąć, że jest to „zбочzenie polegające na uzyskiwaniu satysfakcji seksualnej z molestowania – pieszczona, masturbowania, czasem pełnego stosunku seksualnego z dziećmi, które nie weszły w okres kwitania”²⁰. Termin „pedofilia” funkcjonuje zamiennie w społecznej świadomości z takimi pojęciami, jak: molestowanie seksualne dziecka, przemoc seksualna, nadużycia seksualne, pederastia, infantofilia²¹. Wśród czynników, które wpływają na rozwijanie się skłonności pedofilskich, wymienia się: frustracje seksualne, niedojrzałość seksualną, obsesje erotyczne, neurotyzm, fobie seksualne i uzależnienia²². Ponadto możemy wymienić także pewne cechy, które są charakterystyczne dla wielu sprawców, takie jak: brak empatii, niskie kompetencje społeczne, niska samoocena, psychopatia, agresywność czy słaba kontrola impulsów, zaburzenia neurologiczne, osobowościowe, organiczne. Zgodnie z DSM-IV Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, pedofilię diagnozujemy, gdy osoba spełnia następujące kryteria:

- przez co najmniej 6 miesięcy doświadcza nawracających, intensywnych, seksualnie pobudzających fantazji i seksualnych pragnień lub podejmuje

¹⁸ Por. J. Briere, M. Runtz, *Post sexual abuse trauma. Data and implications for clinical practice*, „Journal of Interpersonal Violence” 1987, No. 2, p. 367–379; ciż, *Symptomatology associated with childhood sexual victimization in a nonclinical adult sample*, „Child Abuse and Neglect” 1988, No. 12, p. 51–59; ciż, *Childhood sexual abuse. Long-term sequelae and implications for psychological assessment*, „Journal of Interpersonal Violence” 1998, No. 8, p. 312–330; L.B. Kessler, K.J. Bieschke, *A retrospective analysis of shame, dissociation, and adult victimization in survivors of childhood sexual abuse*, „Journal of Counseling Psychology” 1999, No. 46, p. 335–341; D.H. Schetkey, *A review of the literature on the long-term effects of childhood sexual abuse*, [in:] R.P. Kluft (ed.) *Incest-related syndromes of adult psychopathology*, Washington 1990, p. 35–54.

¹⁹ Zob. E. Jarosz, *Przemoc wobec dzieci. Reakcja środowisk szkolnych*, Katowice 1998, s. 22; K. Klimasiński, *Elementy psychopatologii i psychologii klinicznej*, Kraków 2000, s. 34; Z. Izdebski, *Leczenie i resocjalizacja osób wykorzystujących seksualnie dzieci*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 2, Warszawa 2007, s. 145.

²⁰ M. Podgajna-Kuśmierk, *Pedofilia. Zarys zagadnienia*, Kraków 2003, s. 34.

²¹ Por. K. Pospiszyl, *Przestępstwa seksualne*, Warszawa 2006.

²² Por. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2016, s. 330.

- wobec dziecka lub dzieci przed okresem pokwitania zachowania o charakterze seksualnym,
- fantazje, seksualne pragnienia lub zachowania powodują klinicznie istotny dystres lub zakłócenia w funkcjonowaniu społecznym, zawodowym lub w innym ważnym obszarze funkcjonowania jednostki,
 - osoba jest w wieku co najmniej 16 lat i minimum 5 lat starsza od dziecka lub dzieci, które są przedmiotem jej seksualnych fantazji lub seksualnej aktywności²³.

Diagnoza pedofilii jest bardzo złożona i trudna, nastęrcza wielu problemów. Ponadto w Polsce brakuje wyspecjalizowanych ośrodków zajmujących się osobami stwarzającymi zagrożenie w tym zakresie.

Osoby seksualnie wykorzystujące dzieci możemy podzielić na pedofilów:

- sprawców fiksacyjnych, gdy dziecko jest preferowanym obiektem seksualnym, sprawcy ci dzielą się na: pedofilów ekskluzywnych – realizujących popęd seksualny tylko z dziećmi i nieekskluzywnych – realizujących popęd seksualny także z dorosłymi,
- sprawców regresyjnych, sytuacyjnych, preferujących kontakty seksualne z dorosłymi, a dziecko jest obiektem zastępczym,
- preferencyjnych, których dzieli się na sprawców uwodzących – rzadko stosujących przemoc fizyczną i mających długotrwały kontakt z ofiarą; sprawców introwertywnych – stosujących przemoc fizyczną, mających wiele ofiar i najczęściej krótki kontakt z ofiarą; sprawców sadystycznych – stosujących sadystyczne formy przemocy fizycznej i przejawiających perwersje seksualne²⁴.

Nadużycia seksualne dokonywane wobec dzieci powodują poważny uraz psychiczny i szereg negatywnych następstw²⁵:

²³ Z. Izdebski, *Leczenie i resocjalizacja osób wykorzystujących seksualnie dzieci*, dz. cyt., s. 146.

²⁴ Por. A.N. Groth, W.F. Hobson, T.S. Gary, *The child molester: Clinical observations*, [in:] J.R. Conte, D.S. Shore (eds.), *Social work and child sexual abuse*, New York 1982.

²⁵ Por. L.B. Kessler, K.J. Bieschke, *A retrospective analysis of shame, dissociation, and adult victimization in survivors of childhood sexual abuse*, dz. cyt., p. 335–341; J. Briere, J. Conte, *Self-reported amnesia for abuse in adults molested as children*, "Journal of Traumatic Stress" 1993, No. 6, p. 21–31; J. Briere, M. Runtz, *Symptomatology associated with childhood sexual victimization in a nonclinical adult sample*, dz. cyt., p. 51–59; D.E.H. Russell, *The secret trauma. Incest in the lives of girls and women*, New York 1986; A.C. Salter, *Treating child sex offenders and victims...*, dz. cyt.; C.W. Holmes, G.B. Slap, *Sexual abuse of boys. Definition, prevalence, correlates, sequelae, and management*, "Journal of the American Medical Associations" 1998, No. 2, p. 1855–1862; S.V. McLeer i in., *Psychopathology in non-clinically referred sexually abused children*, "Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry" 1998, No. 37, p. 1326–1333.

- u osób dorosłych, które w dzieciństwie doświadczyły molestowania seksualnego, występują takie objawy, jak: depresja, lęk, wstyd i poczucie upokorzenia, problemy emocjonalne, izolacja społeczna i skłonność do zachowań dewiacyjnych, alienacja, zahamowanie, introwersja społeczna i nadwrażliwość interpersonalna,
- z doznanymi w dzieciństwie nadużyciami seksualnymi związany jest zespół stresu pourazowego,
- osoby, które przeżyły molestowanie seksualne w dzieciństwie, podatne są na dokonywane na nich w wieku dorosłym nadużycia seksualne,
- wiktymizacja wtórna lub powtórzenie nadużycia seksualnego zachodzi na ogół na drodze odtwarzania przez ofiarę fizycznej, seksualnej lub emocjonalnej napaści doznanej w dzieciństwie,
- osoby wykorzystane seksualnie w dzieciństwie były częściej hospitalizowane z powodu różnych chorób, ogólnie charakteryzują się słabszym zdrowiem,
- kobiety, które w dzieciństwie były molestowane seksualnie, oprócz kompulsywnych zachowań seksualnych, sadomasochistycznych fantazji seksualnych, problemów z identyfikacją seksualną i utratą zainteresowań seksem, mają w życiu dorosłym objawy podobne do tych przejawianych przez weteranów wojny, a także skłonność do myśli samobójczych i podejmowania prób samobójczych.

Seksualne nadużycia wobec dzieci są problemem o zasięgu światowym, ich liczba wzrasta wraz z ze zwiększeniem się liczby rozwodów, powtórnych małżeństw, związków nieformalnych. Częściej występują w rodzinach charakteryzujących się wysokim stopniem społecznej izolacji²⁶. W zachowaniu sprawcy dokonującego nadużycia seksualnego można wyróżnić sześć faz²⁷:

- wciągania – w tej fazie następuje nakłanianie dziecka do podjęcia wspólnych czynności seksualnych. Aby to osiągnąć, sprawca potrzebuje dostępu do dziecka i odpowiedniej okazji, braku świadków. Molestujący zazwyczaj zachęcają i wciągają dziecko w pułapkę, aby nakłonić je do aktywności seksualnej. Zachęcanie może obejmować zwodzenie dziecka, uciekanie się do sztuczek i nagród lub wykorzystywanie autorytetu dorosłego do wyłożenia dziecku w sposób niby

²⁶ Por. D. Finkelhor, *Child sexual abuse. New theory and research*, New York 1984, p. 3–9; tenże, *Sexually victimized children*, New York 1979, p. 25–27.

²⁷ Por. S.M. Sgroi (ed.), *Handbook of clinical intervention in child sexual abuse*, Lexington 1982; S. Sutherland, *Movement therapy. Healing mind and body*, "Treating Abuse Today" 1993, No. 3, p. 21–24; E. Bass, L. Thornton, *I never told anyone. Writings by women survivors of child sexual abuse*, New York 1983; C.A. Plummer, *Preventing sexual abuse. Activities and strategies for working with children and adolescents*, Holmes Beach 1984.

oczywisty, w czym powinno wziąć udział. Molestujący mogą też próbować zaszczerpić w dziecku poczucie winy, zrzucając na nie odpowiedzialność za to, co się stało. Gwałcители używają gróźb albo uciekają się do swojej przeważającej siły fizycznej, aby zmusić dziecko do wzięcia udziału w akcie nadużycia. Gwałciciel z reguły grozi, że zabije lub okaleczy dziecko czy kogoś dziecku bliskiego albo że popełni samobójstwo, przekonując dziecko, iż opierając się lub opowiadając komuś o gwałcie, ściągnie na siebie winę za śmierć gwałciciela,

- interakcji seksualnej – rodzaje nadużyć, które mogą obejmować masturbację, dotykanie, penetrację przy użyciu palców, penetrację oralną lub analną, stosunek płciowy, zmuszanie dziecka siłą lub innym sposobem do dotykania genitaliów sprawcy, przymuszanie do prostytucji lub pornografii,
- zapewniania skrytości – sprawcy przekonują dzieci, że o ich seksualnych kontaktach nikt nie może się dowiedzieć. Celem sprawców jest kontynuowanie tych czynności, a przy tym uniknięcie zdemaskowania i zachowanie dostępu do dziecka. Techniki utrzymywania sprawy w tajemnicy mogą polegać na wprowadzeniu „reguł” lub „gier”, które implikują aktywny udział dziecka i obciążają je odpowiedzialnością za zachowanie sekretu,
- ujawnienia – czasami sprawca zostaje zdemaskowany przypadkowo lub fakt molestowania zostaje ujawniony celowo przez samo dziecko bądź osoby trzecie. Zazwyczaj czyni to dziecko. Ujawnienie faktu komplikuje sprawę, ponieważ rodzice i otoczenie nie chcą zmierzyć się z problemem i w niego uwierzyć,
- wytłumienia – próby wyciszenia sprawy mogą być podejmowane przez sprawcę, rodziców, innych członków rodziny. Istnieje ku temu wiele powodów: obawa przed rozgłosem, przed zemstą, chęć chronienia reputacji rodziny, chęć uniknięcia postępowania karnego,
- powrotu do normalnego życia – faza ta obejmuje koniec nadużycia, zapewnienie dziecku pomocy medycznej i psychologicznej, a osobom bliskim z otoczenia dziecka pomocy w pokonywaniu urazu, lęku, gniewu, poczucia doznanej zdrady i rozpacz. W tej fazie następuje wdrożenie postępowania karnego i terapii dla sprawcy.

Dzieci molestowane albo internalizują uraz i stają się wycofane i depresyjne, albo go eksternalizują i są agresywne i złe. Ponadto dzieci te mają wiele innych problemów, takich jak: trudności z koncentracją, zachowania agresywne, wycofanie społeczne, dolegliwości somatyczne, nadmierne podporządkowanie, depresja, tendencje antyspołeczne, niska samoocena, lęki i myśli samobójcze. Angażują się w niestosowne i uporczywe zabawy seksualne z rówieśnikami, mają nieadekwatną do wieku

znajomość zachowań seksualnych. Mogą masturbować się nadmiernie, uciekać z domu i oddawać się prostytucji²⁸.

Jak wynika z badań:

34% młodzieży w wieku 17–18 lat zadeklarowało, iż doświadczyło różnych form przemocy seksualnej: 16% młodzieży było zmuszanych do kontaktów wzrokowych i dotykowych o charakterze seksualnym wbrew ich woli – odpowiednio 12% chłopców i 21% dziewcząt; 18% młodzieży było zmuszanych do różnych form kontaktów seksualnych, w tym do stosunku seksualnego – odpowiednio 25% chłopców i 10% dziewcząt²⁹.

Zgodnie z prawem polskim, każdy,

któ obcuje z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonywania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. Tej samej karze podlega każdy, kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej³⁰.

8.5. Prostytucja

Termin „prostytucja” „pochodzi od łacińskiego *prostitutio*, co oznacza nierząd uprawiany w celu osiągnięcia zysku. Pojęcie prostytucji jest różnie definiowane w literaturze przedmiotu, np. „jako oddawanie do dyspozycji swojego ciała w celu zaspokajania seksualnego płacących klientów”³¹. Podobną definicję prezentuje U. Świętochowska, traktując prostytucję jako „utrzymywanie przypadkowych stosunków seksualnych, bez zaangażowania emocjonalnego i pobieranie za świadczone usługi określonych opłat”³². Autorzy definiujący pojęcie prostytucji podają wspólne jej elementy³³:

- osiąganie korzyści materialnych,
- częsta zmiana partnerów,

²⁸ Por. J.R. Conte, J.R. Schuerman, *Research with child victims*, [in:] G. Wyatt, G.J. Powell (eds.), *Lasting effects of child sexual abuse*, Newbury Park 1988, p. 157–170; S.M. Sgroi, F.S. Porter, *Validation of child sexual abuse*, [in:] S.M. Sgroi (ed.), *Handbook of clinical intervention in child sexual abuse*, dz. cyt., p. 39–79; J. Goodwin, *Post-traumatic symptoms in abused children*, „Journal of Traumatic Stress” 1988, No. 1, p. 475–488.

²⁹ Z. Izdebski, *Leczenie i resocjalizacja osób wykorzystujących seksualnie dzieci*, dz. cyt., s. 145.

³⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, dz. cyt., art. 200.

³¹ K. Imieliński, *Manowce seksu*, Łódź 1990, s. 147.

³² U. Świętochowska, *Patologie cywilizacji społecznej*, Toruń 1998, s. 105.

³³ Por. W. Bernsdorf, *Socjologia prostytucji*, [w:] M. Gioso (red.), *Seksuologia*, Warszawa 1976, s. 89–96; I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, dz. cyt., s. 225.

- uczuciowa obojętność,
- dla klienta ma znaczenie seksualne,
- forma transakcji handlowej.

Natomiast prostytutką jest osoba, „która zaspokaja potrzeby seksualne przygodnych partnerów za zapłatą, bez zaangażowania uczuciowego i w zasadzie bez wyboru”³⁴. M. Antoniszyn i A. Marek zakładają, że prostytutką jest „osoba, która stale lub dorywczo uprawia proceder polegający na świadczeniu usług seksualnych w dowolnej formie w zamian za korzyści materialne, które stanowią decydujący motyw jej działania”³⁵. Niewątpliwie prostytutka:

narusza godność osoby, która oddaje się prostytutce, stając się przedmiotem przyjemności cielesnej dla kogoś drugiego. Ten, kto płaci, grzeszy ciężko przeciw sobie samemu, niszczy czystość, do której zobowiązuje go chrzest i znieważa swoje ciało, świątynię Ducha Świętego. Prostitution stanowi plagę społeczną. Dotyka na ogół kobiety, lecz także mężczyzn, dzieci i młodzież. Oddawanie się prostytutce jest zawsze grzechem ciężkim, jednak nędza, szantaż i presja społeczna mogą zmniejszyć odpowiedzialność za winę³⁶.

W ujęciu K. Imielińskiego cechy prostitution są następujące³⁷:

- oddawanie do dyspozycji własnego ciała przez prostytutkę w celu spowodowania zaspokojenia seksualnego klientów,
- oddawanie swego ciała do dyspozycji większej liczbie osób, co najczęściej oznacza oddawanie się kolejno wielu klientom, ale nie można wykluczyć sytuacji, w której za odpowiednio wyższą opłatą prostytutka odda się grupie osób,
- pobieranie opłaty za usługi seksualne,
- motywem działania klienta jest rozładowanie napięcia seksualnego, natomiast prostytutki chcą zysku, drugorzędnym motywem zaś osiągnięcie własnej satysfakcji seksualnej,
- w kontaktach z prostytutką dominuje element seksualności, a nie erotyzmu.

³⁴ M. Jasińska, *Prostitution i problemy z nią związane*, [w:] T. Kaczmarek (red.), *Problemy patologii społecznej*, Wrocław 1991, s. 163–164.

³⁵ M. Antoniszyn, A. Marek, *Prostitution w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa 1985, s. 11.

³⁶ U. Dudziak, *Postawy wobec norm moralnych i przestępczości seksualnej*, [w:] B. Urban (red.), *Dewiacje wśród młodzieży*, Kraków 2001, s. 142.

³⁷ Cyt. za: A. Nowak, E. Wysocka, *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie. Elementy patologii społecznej i kryminologii*, Katowice 2001, s. 153–154.

Obecnie znane są cztery systemy prawnej regulacji prostytucji³⁸:

- prohibicjonizm – czyli całkowity zakaz uprawiania prostytucji. Charakteryzuje się tym, że kary były skierowane przeciwko kobietom, a rodzaj sankcji regulowany był prawami lokalnymi. Prohibicja nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, gdyż nawet stosowanie najsurowszych kar nie wyeliminowało prostytucji, a spowodowało szerzenie się prostytucji nielegalnej wraz z jej konsekwencjami, czyli chorobami przenoszonymi drogą płciową, alkoholizmem itp. Ponadto system ten wprowadzał pewnego rodzaju niesprawiedliwość, ponieważ karało się tylko jedną stronę – najczęściej oferującą usługi, dochodziło także do stygmatyzacji prostytutek, utrudniającej ich resocjalizację,
- reglamentaryzm – który wprowadzał obowiązek leczenia prostytutek i ich rejestrację przez policję. System ten wprowadzał legalizację prostytucji jako zła koniecznego w społeczeństwie z jednoczesnym obowiązkiem nadzoru służby sanitarnej i władz porządkowych. System reglamentacyjny preferuje skoszarowanie prostytutek, np. w domach publicznych czy wydzielonych dzielnicach,
- neoreglamentaryzm – zakłada uprawianie prostytucji bez skoszarowania, lecz pod nadzorem służb sanitarnych. Ponadto prostytutki muszą posiadać odpowiednie książeczki z aktualnymi wynikami badań lekarskich,
- abolicjonizm – zakłada rezygnację z karania osób uprawiających prostytucję i przeciwdziałanie nie samej prostytucji, lecz przyczynom skłaniającym kobiety do jej uprawiania oraz jej skutkom. Ten system traktuje prostytucję jako chorobę społeczną, dlatego należy zwalczać jej przyczyny, a nie objawy.

W Polsce obowiązuje system abolicyjny, który jest wynikiem ratyfikowania przez nasz kraj w 1952 roku Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji. Zgodnie z postanowieniami tej konwencji prostytucja w Polsce nie jest karana, nie jest też przestępstwem, karze się natomiast osoby trzecie za czerpanie korzyści majątkowych z prostytucji i wszelkie formy nacisku na jej uprawianie³⁹. Odpowiednie zapisy regulujące te kwestie znajdują się w Kodeksie karnym⁴⁰. Szczególnie odrażającą moralnie działalnością biznesową jest handel

³⁸ Por. I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, dz. cyt., s. 226–228; M. Szpringer, *Profilaktyka społeczna*, Kielce 2004, s. 286–287; K. Imieliński, *Manowce seksu*, dz. cyt., s. 164–165; W.W. Szczęsny, *Zarys resocjalizacji w elementami patologii społecznej i profilaktyki*, Warszawa 2003, s. 162.

³⁹ Por. I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, dz. cyt., s. 225.

⁴⁰ Zob. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, dz. cyt., art. 203 i 204.

kobietami na rynku usług seksualnych oraz tzw. łowiectwo ciał⁴¹. Ważną rolę w tej kwestii odgrywa istniejąca w Polsce od 1996 roku Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”⁴². Fundacja ta:

uruchomiła telefon zaufania, darmowe poradnictwo, pomoc prawną i opiekę socjalną oraz schronisko dla kobiet zmuszanych do pracy w seksbiznesie. Spowodowała, że takie osoby zaczęły się ujawniać, a ich rodziny prosić o pomoc. Część ofiar udało się namówić na zeznania, co nie było proste, bo narażały się na odpowiedzialność karną. La Strada zabiegała o ochronę Policji dla takich osób i odstąpienie od karania ich za nielegalny pobyt czy posługiwanie się nielegalnym paszportem. Dzięki temu przez dziesięć lat udało się wykryć ponad 300 przypadków handlu kobietami i ukarać blisko 700 sprawców⁴³.

Z kręgu ludzi żyjących z prostytucji najbardziej niebezpiecznymi i szkodliwymi społecznie są sutenerzy, czyli osoby czerpiące zyski z uprawiania prostytucji przez kobietę, oraz stręczyciele, czyli osoby nakłaniające inne osoby do prostytucji. Dlatego też prawo przewiduje wysokie kary za uprawianie tego procederu.

Pomoc osobom prostytuującym się jest o tyle trudna, że wszystkie podjęte działania mogą przynieść skutek wtedy, gdy opieka zapewniona zostanie w momencie uświadomienia sobie takiej potrzeby przez jednostkę i rozpocznie ona poszukiwania w tym kierunku. Nie wszyscy jednak potrzebują pomocy i chcą jej szukać i nie wszystkie osoby szukające pomocy chcą zerwać z uprawianym procederem⁴⁴.

W literaturze przedmiotu najczęściej wyodrębnia się następujące formy prostytucji⁴⁵:

- heteroseksualną – mężczyzna płaci kobiecie, ale obserwuje się coraz popularniejszą prostytucję męską, w której kobieta płaci mężczyźnie,
- homoseksualną – mężczyzna płaci mężczyźnie lub kobieta płaci kobiecie,
- biseksualną i tranwestytyczną – która może być homo- i heteroseksualna i uprawiają ją zarówno mężczyźni, jak i kobiety.

⁴¹ Zob. A. Górski, *Łowca ciał*, Warszawa 2003; E. Kopicik, *Targowisko niewolników*, „Dziennik Polski”, 23.04.2004, s. 18.

⁴² Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada” wspierana jest między innymi przez: Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Rodziny i Kobiet, programy Unii Europejskiej. Fundacja ta skupia się na prowadzeniu kampanii informacyjnej, prewencyjnej dla grup ryzyka, lobbingu, pomocy ofiarom handlu kobietami, prowadzeniu telefonu zaufania dla poszkodowanych kobiet.

⁴³ E. Siedlecka, *Współcześni niewolnicy pracy*, „Gazeta Wyborcza”, 26.09.2005, s. 3.

⁴⁴ J. Sztobryn-Giercuszkiwicz, *Psychologiczne aspekty prostytucji*, Łódź 2004, s. 153.

⁴⁵ Por. A. Nowak, E. Wysocka, *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie...*, dz. cyt., s. 154; M. Szpringer, *Profilaktyka społeczna*, dz. cyt., s. 40.

Wszechstronnego podziału prostytucji dokonuje K. Imieliński⁴⁶, który wymienia kilka rodzajów osób prostytuujących się:

- hierodule – czyli niewolnice i niewolnicy świątynni w służbie bóstwa, uważani oni byli za własność bogów, a poprzez stosunki płciowe z nimi człowiek brał udział we władzy bogów oraz jednoczył się z nimi,
- hetery – które stanowiły najwyższą warstwę prostytutek w starożytnej Grecji, posiadały wysokie wykształcenie i uważane były za arystokrację wśród innych kobiet uprawiających prostytucję, mimo że były prostytutkami świeckimi,
- puebla publica – czyli wszystkie kobiety, które uprawiały prostytucję bez wyboru i w różnych miejscach,
- kurtyzany – czyli prostytutki spędzające życie w wielkim świecie, pozostające na utrzymaniu możnych kochanków,
- metresy – kochanki wysoko postawionych osobistości, królów lub książąt, z racji ścisłych związków z ważnymi osobistościami posiadały znaczne wpływy,
- posture girls – prostytutki, które w XVII wieku specjalizowały się w obnażaniu i pokazywaniu swoich wdzięków zgromadzonym w lokalu mężczyznom, można uznać je za prekursorki stripteaserek,
- kokoty – staromodne określenie prostytutek działających na wysokim szczeblu,
- call girls – kobiety uprawiające nowoczesny rodzaj prostytucji, kontakty z nimi nawiązuje się przez telefon, a ich status jest rezultatem wysokich opłat za usługi.

Inną typologię prostytutek proponuje B. Hołyst⁴⁷, który wyodrębnia pięć kategorii kobiet trudniących się nierządem:

- call girls – dziewczyny na telefon, najczęściej młode, znające języki obce, specjalizujące się w obsłudze klientów wywodzących się spośród bogatych ludzi biznesu. Prostytucja jest ich jedynym źródłem utrzymania,
- kobiety oferujące usługi w hotelach i nocnych klubach – prostytutki, które kontakt z klientem nawiązują w tańcu, czasem przysiadają się do stolików mężczyzn bądź też są rekomendowane przez właścicieli lokalu,
- prostytutki uliczne – otoczone liczną grupą osób, takich jak sutenerzy, taksówkarze, często są uzależnione od alkoholu, zarażone chorobami przenoszonymi drogą płciową, stwarzają duże ryzyko zarażenia wirusem HIV,

⁴⁶ Por. K. Imieliński, *Manowce seksu*, dz. cyt., s. 16–17.

⁴⁷ Por. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2007, s. 1029; I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, dz. cyt., s. 233.

- prostytutki zatrudnione w agencjach towarzyskich i salonach masażu erotycznego – działające w stosunkowo bezpiecznych warunkach, najczęściej cudzoziemki, dosyć dobrze wykształcone, zachowujące anonimowość,
- kobiety trudniące się nierządem okazjonalnie – działające często w sezonie turystycznym lub w czasie weekendu, bardzo często niezidentyfikowane. Zdarzają się wśród nich uczennice, studentki, urzędniczki czy kelnerki.

Prostytucja stanowi poważny problem społeczny, w szczególności w odniesieniu do dzieci i młodzieży⁴⁸, powodując u nieletnich bardzo poważne konsekwencje⁴⁹. Prostytucję dziecięcą można podzielić, wyróżniając następujące grupy dzieci:

- dzieci skupione wokół stacji kolejowych. Klientami najczęściej są zwalniani więźniowie, przygodni podróżni,
- dzieci zapraszane na wakacje przez osoby z Zachodu z rodzin polskich, rosyjskich i rumuńskich,
- nieletnie dziewczęta z Europy Środkowowschodniej dostarczane do domów publicznych na Zachodzie,
- dzieci skupione przy drogach, prostytucja drogowa,
- chłopcy będący przedmiotem międzynarodowego handlu chłopcami,
- dzieci wykorzystywane do produkcji materiałów pornograficznych⁵⁰.

Poglądy na temat przyczyn prostytuowania się są obecnie zróżnicowane, autorzy wskazują jednak, że do głównych przyczyn uprawiania nierządu należą⁵¹:

⁴⁸ Zob. A. Kapnik, *Zjawisko prostytucji nieletnich dziewcząt jako wskaźnik bezradności współczesnego wychowania*, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 2002, nr 3, s. 21–26; M. Kowalczyk-Jamnicka, *Środowiskowe uwarunkowania prostytucji nieletnich dziewcząt*, „Problemy Rodziny” 1999, nr 1, s. 54–59; taż, *Sytuacja opiekuńczo-wychowawcza w rodzinach nieletnich prostytutek*, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 1999, nr 1, s. 40–44; J. Kurzępa, *Prostytucja młodocianych – lokalne i globalne wymiary zjawiska*, „Kultura i Edukacja” 2001, nr 1, s. 34–49; B. Pietkiewicz, *Młodszy przedmiot pożądania. Prostytucja dziecięca to już nie margines marginesu społecznego*, „Polityka” 2003, nr 40, s. 24–26.

⁴⁹ J. Moczydłowska, *Szkoła w percepcji nieletnich dziewcząt trudniących się prostytucją*, „Nowa Szkoła” 1995, nr 9, s. 29–34; taż, *Rozwój intelektualny nieletnich dziewcząt trudniących się prostytucją*, „Problemy Alkoholizmu” 1996, nr 4, s. 5–6; taż, *Poczucie sensu życia u nieletnich prostytutek*, „Problemy Alkoholizmu” 1996, nr 10, s. 4–7; taż, *Poziom inteligencji nieletnich dziewcząt trudniących się prostytucją*, „Szkoła Specjalna” 1996, nr 5, s. 267–270; taż, *Doświadczenie poczucia winy u nieletnich prostytutek*, „Problemy Alkoholizmu” 1996, nr 11, s. 6–7.

⁵⁰ M. Szpringer, *Profilaktyka społeczna*, dz. cyt., s. 41.

⁵¹ Zob. M. Jasińska, *Proces społecznego wykołajenia młodocianych dziewcząt*, Warszawa 1967, s. 28; U. Świętochowska, *Patologie cywilizacji współczesnej*, dz. cyt., s. 106; J. Kurzępa, *Młodzież pogranicza – „świnki”, czyli o prostytucji nieletnich*, Kraków 2001, s. 158.

- alkoholizm lub nadużywanie alkoholu w rodzinach prostytutek,
- analfabetyzm rodziców i niski poziom ich wykształcenia,
- zła atmosfera wychowawcza w domu rodzinnym, spowodowana złym pożyciem rodziców,
- brutalne traktowanie w domu rodzinnym,
- wadliwa struktura rodziny,
- niski poziom wykształcenia i brak przygotowania zawodowego,
- zmienność środowisk wychowawczych,
- niski status materialny rodziców,
- wczesne rozpoczęcie życia seksualnego z przygodnymi partnerami,
- wadliwe stosowanie metod wychowawczych, zbyt liberalne lub zbyt surowe,
- osłabienie więzi emocjonalnych między rodzicami a dziećmi, oziębłość uczuciowa,
- upadek autorytetu rodzicielskiego.

Uprawianie prostytutki niesie za sobą szereg konsekwencji psychicznych i fizycznych. Do skutków fizycznych prostytutki należą: choroby weneryczne, AIDS⁵², choroby płuc, oskrzeli, gruźlica, choroby narządów kobiecych. Ponadto prostytutka powiązana jest bardzo często z innymi przejawami patologii społecznych, takich jak: subkultury⁵³, przestępczość, nadużywanie narkotyków, alkoholizm⁵⁴, hazard czy handel kobietami. Długotrwałe uprawianie prostytutki jest przyczyną bezpłodności na skutek różnych schorzeń narządu rodnej kobiety. Skutki psychiczne prostytutki to:

utrudnione życie z jednym partnerem, labilność emocjonalna, skłonność do nadużywania alkoholu i narkotyków, przyjmowanie typowych dla prostytutek sposobów zachowania się, takich jak prowokacja, wyzywający sposób bycia, kokieteria, problemy z dostosowaniem się do otoczenia po zakończeniu okresu prostytuowania się⁵⁵.

Bardzo często u kobiet zajmujących się prostytutką pojawia się upośledzenie moralne i fizyczne, są one wyrzucane poza nawias społeczeństwa, ponadto „już po bardzo krótkim czasie kobiety prostytuujące się mają tak trwałe piętno w psychice, że powrót do normalnego życia, bez odpowiedniej pomocy, jest praktycznie niemożliwy”⁵⁶.

⁵² J. Moczydłowska, *Prostytucja w dobie AIDS*, „Problemy Alkoholizmu” 1995, nr 4, s. 17.

⁵³ J. Moczydłowska, *Wpływ subkultur młodzieżowych na prostytuowanie się nieletnich dziewcząt*, „Problemy Alkoholizmu” 1994, nr 10, s. 4–7.

⁵⁴ J. Moczydłowska, *Prostytucja a alkoholizm*, „Problemy Alkoholizmu” 1993, nr 6, s. 7–8.

⁵⁵ M. Szpringer, *Profilaktyka społeczna*, dz. cyt., s. 41.

⁵⁶ Ł. Kołomański, *Wybrane aspekty przeciwdziałania zjawisku prostytutki wśród nieletnich*, [w:] A. Kieszkowska, E. Lisowska (red.), *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja wobec wyzwań współczesności*, Kielce 2007, s. 218.

Prostytucja istnieje od najdawniejszych czasów, była obecna w każdej formacji społeczno-ekonomicznej i mimo różnych prób nie udało się jej zlikwidować żadnymi środkami ani metodami i „dopóki mężczyźni będą poszukiwać przeżycia rozkoszy seksualnej nie zobowiązującej ich do niczego, a kobiety zechcą zarabiać pieniądze poprzez oddawanie swojego ciała, dotąd będzie istnieć prostytutka”⁵⁷. Obecnie nikt chyba nie ma złudzeń, że prostytutka zniknie kiedyś całkowicie, wręcz przeciwnie – można prognozować, że nabierze szczególnego charakteru i że w przyszłości będzie ewoluować. Przykładem tego jest rozwój internetu, który sprawia, że przy jednoczesnym braku kontroli nad nim, rozwija się nowa forma nierządu – prostytutka wirtualna. Niemożność całkowitego zlikwidowania prostytutki sprawia, że oddziaływania państwa powinny zmierzać do tego, aby:

opracować metody przeciwdziałające uprawianiu prostytutki przez osoby, które są do tego zmuszane przez okoliczności, takie jak np. kryzysy ekonomiczne, bezrobocie, np. osoby uprawiające prostytutkę otoczyć opieką sanitarno-higieniczną, taką samą, jaką mają inni ludzie, gdyż zarówno one są narażone na choroby przenoszone drogą płciową, jak i mogą być źródłem ich rozpowszechniania, zapewnić warunki życia w społeczeństwie tym osobom, które chcą porzucić uprawianie prostytutki⁵⁸.

8.6. Gwałt

Gwałt jest poważnym problemem społecznym, rozumianym jako zmuszanie do seksu waginalnego, oralnego i analnego. Gwałt możemy określić jako „każdy akt seksualny, do którego zostajesz zmuszony”⁵⁹. Od strony prawnej definicja określa gwałt jako „wymuszony siłą akt stosunku seksualnego na ciele kobiety, która nie jest żoną sprawcy”⁶⁰. Inna definicja mówi, że gwałt to: „wymuszona siłą inwazja cielesna, wtargnięcie w prywatną, osobistą przestrzeń wewnętrzną bez uzyskania zgody, wtargnięcie w przestrzeń wewnętrzną przez jedną z kilku dróg i jedną z kilku metod, stanowiące celowe pogwałcenie emocjonalnej, fizycznej i racjonalnej integralności i będące wrogim, degradującym aktem przemocy”⁶¹.

⁵⁷ K. Imieliński, *Manowce seksu*, dz. cyt., s. 103.

⁵⁸ Tamże, s. 185–186.

⁵⁹ H. Benedict, *How to survive sexual assault – for women, men, teenagers, their friends and families*, Garden City 1985, p. 1 (tłum. własne autora).

⁶⁰ S. Brownmiller, *Against our will. Men, women, and rape*, New York 1975, p. 380 (tłum. własne autora).

⁶¹ Tamże, p. 376 (tłum. własne autora).

Wbrew popularnym przekonaniom gwałtów nie dokonują tylko dewianci seksualni, często gwałciiciel jest kimś bliskim, znajomym, przyjacielem, krewnym. W zdecydowanej większości ofiarami gwałtów są dzieci i kobiety poniżej dwudziestego piątego roku życia, ale zdarzają się też dorosłe i starsze kobiety. Chłopcy i mężczyźni będący ofiarami gwałtu stanowią zdecydowaną mniejszość, doświadczają np. gwałtu więziennego lub seksu gejowskiego.

Niepokojące jest to, że statystyki gwałtów są znacznie zaniżone z uwagi na fakt, że zdecydowana większość z nich nie zostaje zgłoszona z powodu wstydu, dotyczy to np. gwałtów popełnianych podczas randek czy dokonanych przez współmałżonka⁶². Uraz wywołany gwałtem jest bardzo silny i występuje w kolejnych stadiach rozwojowych życia ofiary w postaci wyniszczających stanów transkryzysowych⁶³.

Siłą napędową gwałtu we wszystkich społeczeństwach jest kulturowy aspekt męskiej dominacji. Przyczyn gwałtu poszukuje się w⁶⁴:

- nierówności płci, która ma związek z ekonomicznym, politycznym i prawnym statusem kobiet i mężczyzn,
- pornografii, która redukuje kobiety do roli obiektów seksualnych, promuje męską dominację oraz wspiera i usprawiedliwia przemoc seksualną wobec kobiet,
- społecznej dezorganizacji, która osłabia mechanizmy społecznej kontroli i ograniczeń oraz podważa swobodę wyboru indywidualnych zachowań i samookreślenia się,
- legitymizacji przemocy, która jest związana z nadmiernym eksploatowaniem przemocy w środkach masowego przekazu, brutalnych grach wideo.

Przyczyny gwałtu można także rozpatrywać, analizując czynniki psychologiczne i osobiste. Wśród czynników indywidualnych możemy wymienić gwałt⁶⁵:

- jako chęć wymierzenia kary lub zemsty, zaistniałe między mężczyzną a kimś bliskim wydarzenie o negatywnym wydźwięku nakłania go do napaści w celu zemsty, „wyrównania rachunków”,

⁶² Por. tamże, p. 175; H. Benedict, *How to survive sexual assault...*, dz. cyt., p. 186–192.

⁶³ Por. J.C. Daniluk, B.E. Haverkamp, *Ethical issues in counseling adult survivors of incest*, "Journal of Counseling and Development" 1993, No. 9, p. 16–18.

⁶⁴ Por. L. Baron, M.A. Straus, *Four theories of rape in American society*, New Haven 1989.

⁶⁵ Por. L. Sussman, S. Bordwell, *The rapist file. Interviews with convicted rapists*, New York 1981; D. Scully, J. Marrolla, *Ridding the bull at Gilley's. Convicted rapists describe the reward of rape*, [in:] M.E. Odem, J. Clay Warner (eds.), *Confronting rape and sexual assault*, Wilmington 1998, p. 109–128.

- dokonywany podczas innego przestępstwa, wówczas jest on postrzegany jako dodatkowa gratyfikacja („można sobie wziąć, więc dlaczego nie brać?”),
- jako zdobywanie kobiety nieosiągalnej, u której w normalnych okolicznościach dany mężczyzna nie miałby żadnej szansy,
- jako przeżycie bezosobowe, preferowane ponad jakiekolwiek okazywane uczucia miłości. W tym przypadku nie ma żadnych obowiązków, a władza i kontrola sprawiają satysfakcję,
- zbiorowy, jako najbardziej odrażająca forma, postrzegany jako reakcja, przygoda i dowód, że jest się „macho”. Jest postrzegany jako łącznik między mężczyznami, coś, co ich najbardziej ze wszystkiego spaja.

Mężczyzna popełniający gwałt działa w sposób agresywny, wrogi, poniżający i dominujący, mimo że często czuje się słaby, przestraszony, niepewny, zagrożony i zależny od innych. Nie potrafi zaznaczyć swojej pozycji w społeczeństwie. Ma potrzebę zademonstrowania swojej władzy, zazwyczaj wykorzystuje akt gwałtu do udowodnienia sobie i ofierze, że jest potężny, wszechmocny i posiada całkowitą kontrolę. Może wykazywać cechy sadystyczne, wówczas ucieka się do skrajnej przemocy i może okaleczyć bądź zamordować ofiarę dla osiągnięcia poczucia całkowitego triumfu nad nią⁶⁶.

Każda osoba zgwałcona w inny sposób reaguje na gwałt i inaczej przechodzi proces powrotu do równowagi, tzn. może⁶⁷:

- nie ujawniać żadnych emocji, sprawiać wrażenie niewzruszonej,
- czuć się poniżona i zdegradowana jako osoba,
- obwiniać siebie i mieć poczucie winy,
- mieć problemy z relacjami i z zaufaniem wobec innych ludzi.

Gwałt niesie ze sobą szereg negatywnych następstw, takich jak: ryzyko pojawienia się depresji, myśli i prób samobójczych, ataków paniki, stanów lękowych, wystąpienia PTSD, zaburzenia w przystosowaniu społecznym i wiele innych⁶⁸. Bardzo ważna jest odpowiednia pomoc ofierze napaści, która powinna polegać na⁶⁹:

- wspieraniu i gotowości do niesienia pomocy, ale nie narzucaniu się,
- okazaniu akceptacji, szczerości, empatii, troski i wyrozumiałości bez stawiania ocen,

⁶⁶ Por. M. Amir, *Patterns in forcible rape*, Chicago 1971; H. Benedict, *How to survive sexual assault...*, dz. cyt.; J.E. Williams, K.A. Holmes, *The assault. Rape and public attitudes*, Westport 1981.

⁶⁷ Por. tamże.

⁶⁸ Por. P.A. Fraizer i in., *Responding to survivors of sexual assault*, [in:] E. Welfel, R.E. Ingersoll (eds.), *The mental health desk reference*, New York 2001, p. 252–258.

⁶⁹ Por. D.A. Baker, *Talking with young people who have experienced sexual abuse*, New Orleans 1995.

- zrozumieniu zmiennych nastrojów ofiary, napadów złości,
- dopilnowaniu, aby ofiara nie musiała sama wracać do domu, ale bez nadopiekuńczości,
- pozwoleniu ofierze na samodzielne podjęcie decyzji odnośnie do: zgłoszenia faktu na policję, ewentualnej zmiany miejsca pracy i zamieszkania,
- włączeniu w proces powrotu do normalności najbliższych ofiary: rodzeństwa, dzieci, przyjaciół, współpracowników,
- skierowaniu do grupy wsparcia dla ofiar napaści seksualnych i ich rodzin,
- otoczeniu opieką męża ofiary, który może doznawać objawów podobnych do ofiary, uświadomieniu mu, aby decyzję o momencie powrotu do życia seksualnego pozostawił ofierze.

Poważnym problemem są gwałty dokonywane przez znajomego lub przez partnera na randce. Odnotowuje się dużą liczbę gwałtów dokonywanych w kampusach uniwersyteckich, z badań amerykańskich wynika, że 28% badanych studentek przyznało się, że padło ofiarą gwałtu lub jego usiłowania⁷⁰. W badaniach wykazuje się duży związek pomiędzy gwałtem a spożywaniem alkoholu lub innych środków uzależniających⁷¹. W profilaktyce gwałtów powinno się wykorzystywać programy edukacyjne prowadzone na poziomie szkół średnich, które obejmowałyby wszystkie aspekty tego zjawiska i byłyby stosowane w sposób ciągły. Powinno się w nich także przełamywać mity na temat napaści seksualnej.

8.7. Seksoholizm

Seksoholizm zwany jest potocznie erotomanią. Polega na dążeniu do odbycia stosunku nie po to, by zyskać przyjemność, ale by rozładować emocje. Seksoholizm pod pewnymi względami przypomina inne uzależnienia, np. alkoholizm czy narkomanię, erotoman jest w stanie zrobić wszystko, by zaspokoić nękający go głód seksu.

Seksoholizm to dewiacja wchodząca w zakres patologii społecznej z racji związku z przestępczością, prostytutką dzieci i pedofilią, niszczy stosunki międzyludzkie, degradowuje człowieka do roli przedmiotu⁷². W trak-

⁷⁰ Por. C.S. Mills, B.J. Granoff, *Date and acquaintance rape among a sample of college students*, "Social Work" 1992, No. 37, p. 504–509.

⁷¹ Por. J. Norris, L.A. Cubbins, *Dating, drinking, and rape*, "Psychology of Women Quarterly" 1992, No. 16, 179–191; M.D. Schwartz, M.S. Leggett, *Bad dates or emotional trauma? The aftermath of campus sexual assault*, "Violence Against Women" 1999, No. 5, p. 251–271.

⁷² Por. W.W. Szczęsny, *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*, dz. cyt., s. 175–176.

cie uzależnienia dochodzi do zniszczenia zdrowia, zarażenia się chorobami wenerycznymi, AIDS, rozpadu życia małżeńskiego i zawodowego, w skrajnych przypadkach może dojść nawet do utraty życia⁷³.

W literaturze przedmiotu znane są następujące typy seksoholików:

- fantasta – obsesyjnie myśli o przygodach seksualnych, układa scenariusz randki, ale jeśli już kogoś pozna, wycofuje się, zanim dojdzie do kontaktu fizycznego, napięcie seksualne rozładowuje poprzez masturbację, często tak silną, że dochodzi do samookaleczeń narządów,
- podglądacz – narusza intymność innych ludzi, podgląda ich przez lornetkę, ukrywa się w krzakach, zagląda przez okna, podnieca go i ryzyko, i to, co widzi,
- sieciowy maniak – spędza wiele godzin w Internecie, odwiedza czaty i listy dyskusyjne związane z seksem, w komputerze ma długą listę sieciowych kochanków,
- ekshibicjonista – podnieca go prezentowanie innym ludziom swojego ciała i zachowań erotycznych, np. wycina podszewkę w kostiumie kąpielowym, by ten po zmoczeniu prześwitywał, jeździ samochodem bez bielizny, by jadący w wyższych pojazdach widzieli jego nagość,
- obmacywacz – dotyka innych „niechcący” w ulicznym tłoku i w autobusach, opowiada sprośne historie, tak, że rozmówca czuje się dotknięty i zbrukany, mimo że nie doszło do fizycznego kontaktu,
- anonimowy kochanek – krąży po klubach, dyskotekach, plażach, a nawet publicznych toaletach, szukając partnera seksualnego, nie musi nawet znać jego imienia,
- uwodziciel – romansuje z kilkoma kobietami naraz, nawet jeśli jest w stałym związku, ma poczucie, że każdy kolejny stosunek przydaje mu władzy nad innymi ludźmi,
- klient – wybiera płatną miłość, korzystając z tej formy zbliżenia, nie musi nikogo uwodzić, płaci i dostaje, co chce,
- sadomasochista – zadaje sobie ból fizyczny, by zwiększyć intensywność zmysłowych doznań⁷⁴.

Wśród przyczyn seksoholizmu możemy wymienić: molestowanie seksualne w dzieciństwie, zdradę emocjonalną i odrzucenie, wciągnięcie w uzależnienie przez partnera, wstyd z powodu własnej seksualności, wychowywanie się w rodzinach uzależnionych, wykorzystanie fizyczne, emocjonalne i seksualne. Dla seksoholików charakterystyczne jest to, że nie potrafią kontrolować swoich zachowań, odbywają stosunki z byle kim i byle gdzie, nie czerpią z seksu przyjemności. Erotomania niesie za sobą szereg negatywnych skutków, m.in. rozbitcie rodziny, rozwody, zrujnowane zdrowie, choroby weneryczne, degradację moralną, społeczną⁷⁵.

⁷³ Por. S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, dz. cyt., s. 50.

⁷⁴ Tamże, s. 51.

⁷⁵ Tamże, s. 50.

8.8. Zakończenie

W patologii społecznej przyjmuje się, że przestępstwa seksualne (czyny lubieżne) to rodzaj dewiacji społecznej, czyli odchylenie od norm określonych w danej zbiorowości społecznej, obowiązujących ze względu na przyjęte zasady społecznej akceptacji i oceny. Odchylenie to wynika z odrzucenia określonych norm i powoduje swoistą dysfunkcjonalność danej zbiorowości⁷⁶. Patologie seksualne w rodzinie wyjątkowo silnie godzą w jej integralność, prowadząc do jej dysfunkcjonalności, powodując silny uraz psychiczny u osób wykorzystywanych seksualnie.

Należy zwrócić uwagę, że na kształtowanie się zjawisk patologicznych, w tym patologii seksualnej, istotny wpływ mają czynniki i uwarunkowania o charakterze szczegółowym i ogólnym. Pierwsze związane są z indywidualnymi cechami ludzi uwikłanych w zachowanie patologiczne, w narastającą agresywność, zachwianie równowagi psychicznej, czy też wynikają z przyswojenia negatywnych wzorców występujących w określonej grupie wiekowej, społecznej czy zawodowej. Drugie zaś wywierają wpływ na wzrost i trwałość wielu zjawisk patologicznych. Zalicza się do nich przede wszystkim czynniki i uwarunkowania polityczne, ekonomiczne, społeczne i demograficzne, które będzie kształtowała oraz określała globalizacja⁷⁷.

Patologie seksualne w rodzinie są zjawiskiem trudno wykrywalnym i długotrwałym. Przejawiają się w różnych formach, w każdym jednak aspekcie są wyjątkowym okrucieństwem wpływającym zarówno na fizyczną, jak i psychiczną stronę człowieka. Szczególnie niebezpieczne jest wykorzystywanie seksualne dzieci, które skutkuje ich skrytością, wycofaniem, nieumiejętnością stworzenia przez nie zdrowego i trwałego związku, powodując często poszerzanie się środowisk patologicznych.

⁷⁶ K. Marzec-Holka, *Przemoc seksualna wobec dziecka. Studium pedagogiczno-kryminologiczne*, Bydgoszcz 1999, s. 56.

⁷⁷ K. Traciewicz, *Uwarunkowania przestępstw seksualnych*, „Studia Warmińskie” 2013, nr 50, s. 169–170.